

Адријана Д. ИЛИЋ*

Василије З. МИТРОВСКИ**

ПРАВНО УРЕЂЕЊЕ СВЕТЕ ГОРЕ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЗАБРАНУ УЛАСКА НА СВЕТУ ГОРУ – АВАТОН

Од тренутка настанка првобитне монашке заједнице, па до данас, Свету Гору карактерише самоуправни статус који ужива у оквирима држава под чијим је окриљем, и управо је то оно што одређује њен правни положај и у односу на Републику Грчку, али и у односу на читаву међународну заједницу. Чини се ипак да је њен самоуправни статус веома специфичан и јединствен, с обзиром на јачину аутономије коју ужива у оквиру Грчке државе. Самостална законодавна, управна и судска власт, акти чију садржину је једино она власна мењати, али и многобројна ограничења која су на снази и упркос њиховој супротстављености правилима међународног права, само су неке од карактеристика ове „монашке државе без државности“. Рад има за циљ да покаже како кроз паралелну примену особених правила светогорског права и општих правила грчког права, она успева да оправда свој самоуправни статус, али да истовремено задржи духовну слободу. Позивајући се на вековну традицију, али и слободу вероисповести која јој на основу самог Устава припада, као и праву приватне својине над територијом полуострва Атос, Света Гора успева да осигура своје вековне принципе, међу којима се као најупечатљивији издваја аватон-забрана уласка жена на њену територију.

Кључне речи: *Света Гора. - Аватон. - Црквено право.*

1. УВОД

„Брзо идући с горе оне сиђе на раван, тј. у Свету Гору, где и чу да се живи миран и неметезан живот на ливади тој, и да се правоверје добро укоренило и да светло сија, као неко дрво које дивно стоји, а гране су му освећени и богобојажљиви и христољубиви

---

* Студент друге године Правног факултета Универзитета у Београду, правосудно-управна наставна група, adrijana.ilic@gmail.com

** Студент друге године Правног факултета Универзитета у Београду, међународно правна наставна група и студент друге године Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за германистику, mitrovskizm@gmail.com

*монаси и сав освећени црквени збор; а сред њих свих као слаткогласна птица, Сава монах, мила утеха христољубивом старцу...*¹ Стефан Првовенчани нам у наведеном опису Свете Горе дочарава њену лепоту и значај за тадашње источно хришћанство. Примећујемо да он издваја „богобојажљиве и христољубиве монахе“ који чине њене гране односно њену бит, као и реч збор, у значењу састанка већег броја људи односно тела од више чланова који решавају одређена питања. Да се закључити да је и у време првих Немањића Света Гора била добро организована заједница монаха, што је, уз вишевековни развој и помоћ световних владара разних држава, а понајвише византијских, остала и до данас.

Феномен Свете Горе као засебне историје, монаштва и духовности подразумева јединствену монашку државу без државности, која се у колоквијалном говору назива још и „монашка република“ и која од свих монашких заједница у историји православне цркве и даље опстаје упркос свим политичким и друштвеним променама, као својеврсни бедем источног православља, задржавајући увек свој самоуправни статус. То је место где се вековима уназад преплићу деловања духовног и овоземаљског, цркве и државе, а у новије доба и црквеног и позитивног права Републике Грчке. Њен савремени положај и место утврђен је чл. 105 грчког Устава² и Статутом Свете Горе Атонске³ који је усвојен 1924. године од Душлог сабора и ратификован од стране Васељенске Патријаршије и Грчког парламента. Ови правни документи потврђују најважнију привилегију Свете Горе – самосталност у унутрашњој управи и утврђују друге особености у њеним односима са спољним светом и они као да подсећају на некадашње царске повеље о њеној самосталности и самоуправи.

Дакле, Света Гора је у потпуности под суверенитетом Републике Грчке, што гарантује и сам грчки Устав и управо то истицање недвосмислености државног суверенитета Републике Грчке има значаја у међународно-правном смислу, где Света Гора и њени манастири не представљају посебан ентитет.⁴ Најбитнија одлика светогорског уређења је његова заснованост на верским принципима и предању које је уставотворац, заједно са правно-административном традицијом, признао као изузетак у односу на остатак Републике Грчке, што засигурно представља јединствену појаву на тлу савремене Европе.

---

¹ Из Хиландарске повеље краља Стефана Првовенчаног, која представља другу верзију Хиландарске повеље Стефана Немање из 1199. године. Средишње место у повељи заузима алегоријска слика Свете Горе и у њој Немањин син Сава као премудра птица, која певајућу „неумуклим гласом, високим грлом, јасним звуком“ привлачи Немању у Свету Гору. Превод повеље: http://www.hilandar.info/strana.php?strana_id=216, приступљено 4. марта 2021. године

² "Полуострво Атос, од Велике Вигле и даље, које представља област Свете Горе, у складу са својим старим повлашћеним статусом, је самоуправни део јелинске државе, чија власт над њим остаје нетакнута." (Устав Републике Грчке чл. 105, §1), <http://svetagora.info/sveta-gora/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%92%D0%B5%D1%9A%D0%B5/>, приступљено 4. марта 2021. године

³ "Детаљну дефиницију светогорског статуса и начина његовог функционисања даје Статут Свете Горе" (Устав Републике Грчке чл. 105, § 3)

⁴ Правни положај Светог манастира Хиландара и обнова, 2., http://www.hilandar.org/wp-content/uploads/2014/11/pravni_polozaj_hilandara_i_obnova.pdf, приступљено 5. марта 2021. године

Као што је већ напоменуто, највеће богатство Свете Горе, њену срж и основ постојања њене управне самосталности представљају њени монаси, који данас означавају репрезенте православног монаштва. Монаштво у православној цркви у облику у коме данас постоји, појавило се почетком четвртог века после Христа⁵. Сваки православни хришћанин старији од 18 година може да се посвети монашком животу. Доласком у Свету Гору, након изјављене слободне воље да се посвети монашкој аскези, новопридошлог прво уписују у ред испушеника, а ако истраје у својој одлуци, даје монашки завет и приступа монаштву.⁶ Данас на Светој Гори постоји двадесет суверених општежитељних манастира, онолико колико их је било у XVI веку. Административно и духовно од манастира зависи 12 скитова и око 250 келија⁷. Сваки манастир има самоуправу, и регулише животе својих монаха у складу са монашким правилима и унутрашњом управом, одобреном од стране монаха.

Света Гора није настала одједанпут из стања где нема правилног поретка, већ напротив, светогорска организација живота, архитектура, живопис, путеви, звона, гостопримство, молитве, једном речју – све, споља и изнутра, строго је одређено и предвиђено писаним законима и правилима. Овде треба нарочито скренути пажњу на значај који има Карејски типик Светог Саве у историји православне монашке духовности, а нарочито литургијског живота код Срба.⁸ Аутори ће у раду покушати да одговоре на питање да ли је управо регулисаност правних односа и детаљних прописа који уређују све аспекте деловања монашке заједнице тајна истрајности овог јединственог феномена. Ипак, једно од тих правила се нарочито издваја. Институција аватона представља најпроблематичније питање са савременог аспекта борбе за људска права и слободе и борбе против дискриминације жена. Поставља се питање да ли право сме да буде у служби једног верског учења, али и која је граница између праведне борбе за људска права и слободе и одсуства поштовања једне културе и нарушавања слободе вероисповести? Чини се да одговора нема, али рад има за циљ да сагледа оба поимања ствари и да остави читаоцу да сам промисли о овој веома сложеној проблематици сукоба права и религије.

2. ИЗ ПРАВНЕ ИСТОРИЈЕ СВЕТЕ ГОРЕ...

Када се говори о почецима светогорског монаштва, историчари су подељени по том питању у два правца. Један правац чине они који прихватају постојање монаштва на Атосу

---

⁵ Монаштво кроз векове, http://www.hilandar.info/strana_sr.php?strana_id=43, приступљено 5. марта 2021. године

⁶ вид. Атанасије Ангелопулос, *Монашка заједница Свете Горе*, Манастир Хиландар 1997, 145.

⁷ Скит је мала заједница монаха, односно мали манастир, или само неколико ћелија монаха, где се живи аскетски. Скитови се претежно налазе на теже приступачним местима. Келије су пространа монашка здања са храмом који је у њих узидан. Манастири их уступају мањим групама монаха, који се углавном баве пољопривредом. вид. Спирос Михелис, *Света Гора – ходочашће по Атосу*, издавачка кућа Хаиталис, Атина 2010, 7.

⁸ Вид. Димитрије Богдановић, *Опис Карејског типика Светог Саве*, http://www.hilandar.info/strana_sr.php?strana_id=215, приступљено 13. марта 2021. године

од 4. века, док у други правац спадају они који сматрају да се долазак првих монаха догодио у 8. или чак 9. веку.⁹ Ипак, сматра се да су хипотезе о почецима атонског монаштва пре 9. века неосноване и да не могу представљати позитиван доказни материјал, јер први помени о светогорском монаштву потичу из 9. века.¹⁰ Прво званично сведочанство за постојање организованог светогорског монаштва јесте податак историчара Генесија о томе да су на Синоду 843. године, који је био сазван у Цариграду поводом обнављања иконопоштовања, присуствовали и монаси са планина Олимпа, Атоса, Идиса и Кимине да би проповедали православље, што нам говори о томе да је Атос био прибежиште прогнаних монаха за време иконоборачког периода 8. века.¹¹

За увођење комуналног система и успостављање првих комуна на Светој Гори заслужан је Свети Атанасије Атонски, који 957. године долази на Свету Гору и уз помоћ цара Никифора Фоке (963-969) оснива манастир под именом Велика Лавра који добија потпуну самосталност, односно бива проглашен за "Царску Лавру". Од разних животописаца сазнајемо да су се старци окупљали три пута годишње како би заједно прославили три велика празника: Божић, Ускрс и Успење Пресвете Богородице, након којих би било одржавано заједничко заседање (збор). Из овог времена датирају и први типичи Свете Горе - Светог Атанасија Атонског (око 970), у коме се први пут спомиње забрана приступа женама и држања женки домаћих животиња, и цара Јована Цимијског (972), први свеопшти типик о уређењу живота на Светој Гори, познат као Трагос (јарац), назван по јарећој кожи на којој је писан.¹² До доношења Цимискијевог типика сви монаси су могли да учествују у сабору, а онда је он ограничио број учесника и укинуо два од три сабора, задржавајући само онај 15. августа.¹³ То су били већином законодавни акти византијских императора који су представљали опште акте и имали су карактер устава или статута монашке заједнице и као такви били су најзначајнији извори права током првог периода историје Свете Горе. Међутим, чини се да је цар који је први почео да се бавио питањем Свете Горе и њене монашке заједнице био цар Василије I Македонац (867-886), оснивач македонске династије. Он је највероватније 883. године донео најстарији документ у којем се светогорски монаси појављују као колектив - сигилиј Василија I. Сигилиј представља акт о уступању привилегија, потписан од стране византијског цара. Њиме цар Василије I свим државним службеницима забрањује да узнемиравају монахе на

---

⁹ Далибор Ђукић, *Правноисторијска анализа статуса и организације светогорске монашке заједнице*, докторска дисертација на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд 2016, 10.

¹⁰ И то 820. године први пут се спомињу еремити (монаси – пустињаци) који живе на Атонском полуострву. вид. <http://svetagora.info/sveta-gora/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5/>, приступљено 10. марта 2021. године

¹¹ А. Ангелопулос, *Монашка заједница*, 28.

¹² Ιωάννης Μ. Κονιδάρης, *Ευχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτήνη 2000, 251.

¹³ Дионисија Папахрисанту, *Атонско монаштво – почеци и организација*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 217.

Атосу и да од њих захтевају наплату пореза и на тај начин су сви атонски монаси стављени под његову заштиту.¹⁴

Цара Василија I је на престолу наследио његов син Лав IV Мудри, коме су монаси манастира Јована Колова, који се налазио у близини Јерисоса на самој граници полуострва Атос, око 887. године поднели сигилиј његовог оца да га потврди, међутим, мудри монаси су искористили прилику да измене суштину документа: уместо акта о потврди, успели су да добију документ о поклону. У том документу они су сачинили и попис читаве њихове имовине, који је садржао и тзв. древно седиште (*καθέδρα*) стараца.¹⁵ Како то Д. Ђукић напомиње, раније се сматрало да се под овим називом подразумевао први облик централне светогорске управе, која се налазила изван граница Атоса, али новија истраживања су са великом сигурношћу показала да се ипак ради само о сеоском имању са зградама.¹⁶ Реагујући на поменути претензије манастира Колова, атонски монаси су 908. године успели да издејствују један други акт истог цара, којим се претходни акт поништава и потврђује се да монаси поседују Атонску гору, али ни овај документ не одређује докле досежу границе њихових поседа.¹⁷ Исте године наилазимо и на помен прота (*πρωτος* - први), којим је окарактерисан монах Андреј који је послат у престоницу у име свих атонских монаха и који, како то примећује Д. Папахрисанту, није насумице изабран, већ због тога што је тада био старешина атонске заједнице.¹⁸ По Цимискијевом типичу прот је старешина целе Свете Горе, а његов избор потврђује сам цар. Ипак, прот не одлучује сам о питањима од општег интереса, јер највиша власт је сабор који је под председништвом прота.¹⁹

Јуна 1045. године састављен је нови Мономахов типик који је имао за циљ да допуни старији Цимискијев и да га прилагоди новим условима који су тада постојали на Атосу, тако да се он у основи ослања на њега. Питања којима се бави овај типик су претежно економске природе, а најзначајнија новина на плану централне управе јесте то што уводи институцију сабора од пет до десет истакнутих монаха који помажу проту код решавања питања од мањег значаја (поједини аутори овај орган називају савет²⁰ што је заправо конвенционална реч и не сусреће се ни у једном термину који је у употреби на Атосу) и што признаје премоћ великих манастира у односу на мање монашке заједнице: игуманима три велика манастира (Лавре, Ватопеда и Ивирона) одају се веће почасти него проту, који је сада дужан да приликом доношења одлука тражи њихово мишљење.²¹ Овај типик је још

¹⁴ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 14.

¹⁵ Д. Папахрисанту, *Атонско монаштво*, 98-99.

¹⁶ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 15.

¹⁷ Д. Папахрисанту, *Атонско монаштво*, 107.

¹⁸ *Ibid.*, 214.

¹⁹ http://www.hilandar.info/strana.php?strana_id=7, приступљено 11. марта 2021. године

²⁰ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 24.

²¹ Д. Папахрисанту, *Атонско монаштво*, 202.

значајан јер је први и најстарији типик у којем се полуострво Атос назива Света Гора уместо само Гора, како је до тада био обичај.²²

Цео 12. век не показује ништа ново за Свету Гору, док 13. век означава почетак великог нереда како на Светој Гори, тако и у читавој Византији, проузрокованог пре свега четвртим крсташким ратом 1204. године, који је имао страшне последице за целокупно стање на Светој Гори. До пада под Турке, Света Гора је много пута мењала господаре. Франци, Норманди, Каталонци, Турци и гусари чинили су многа насиља и разарања.²³ За време франачке окупације Света Гора се нашла под влашћу Солунске латинске цркве. Солунски кардинал Бенедикт препушта надзор над Светом Гором солунском епископу Севестију. Ово је значило практично укидање аутономије Свете Горе и довело је у завистан однос према Солунској цркви. У стварности, међутим, Солунска црква никада није показала тенденцију да влада над Светом Гором. Тек ће хрисовуљом Андроника II Палеолога из 1312. године прот поново бити признат за неспорног владара Свете Горе кога бирају сами светогорски монаси, а потврђује га цариградски патријарх, за разлику од ранијих типика по којима избор за прота потврђује цар.²⁴ Као значајан треба поменути и хрисовуљу типик Манојла II Палеолога из 1406. године, међутим, он се више бави монашким животом под утицајем исихастичког покрета и паралелно са киновијским признаје и идиоритмијски начин монашког живота²⁵, нуди демократичнији начин функционисања манастира и захтева пре свега савесно обављање обавеза.²⁶

Отприлике двадесет година након издавања типика Манојла II Палеолога Света Гора је коначно потпала под отоманску власт. Најзначајније карактеристике овог периода светогорске историје су: турски притисци, посебно порезнички, унутрашњи проблеми живота и организације манастира, духовни покрет Свете Горе у 18. веку, учествовање светогорских монаха у народноослободилачким устанцима 19. века, а нарочито њихова помоћ у грчком устанку 1821. године, и национално ривалство православно-хришћанских народа на Светој Гори у другој половини 19. века.²⁷ Привилегије и независност, које је Света Гора у овом периоду уживала, нису пружене добровољно. Редовни и ванредни порези представљали су неподношљив терет за финансије Свете Горе и упркос издашним донацијама православних владара из подунавских земаља, сиромаштво и беда су 170 година угњетавали читаву Свету Гору и њене житеље. Пред почетак 17. века укинута је институција прота, који је замењен са четири епистаса који су били окружени сталним

---

²² Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 23.

²³ А. Ангелопулос, *Монашка заједница*, 39.

²⁴ http://www.hilandar.info/strana.php?strana_id=7, приступљено 12. марта 2021. године

²⁵ Познатији и као пустињаштво, био је један од облика подвижничког живота који је био много мање заступљен од киновија или општежитељства јер је подразумевао знатно строжи начин живота који није препоручиван чак ни свим монасима. Место где би се пустињак подвизивао називано је испосница или скит а овакав монах био је познат под називом пустињак или еремита.

²⁶ А. Ангелопулос, *Монашка заједница*, 44.

²⁷ *Ibid.*

свештеним сабором или општином и тако је постепено започело формирање административног система који и данас постоји.²⁸

3. САВРЕМЕНО ПРАВНО УРЕЂЕЊЕ СВЕТЕ ГОРЕ

Од тренутка када је настала као самостална монашка заједница са сопственим органима власти, па све до данас, Света Гора никада и није представљала самостални политички субјект већ је заштиту своје монашке екстериторијалности увек тражила од актуелних политичких владара над њом. Током своје дуге историје њен правни статус се донекле мењао, али у начелу је задржао једну од најважнијих карактеристика коју јој и даље приписујемо и која представља суштину њеног савременог правног уређења – самоуправа.

Као што је у претходном одељку рада и назначено, Света Гора је у прошлости била део Византије, затим Османског царства, а данас је доспела под окриље Грчке државе, у оквиру које, такође, ужива изванредан самоуправни статус. Међутим, положај Свете Горе није тако једноставан и посве је неуобичајен, те донекле представља подручје *sui generis*, и као што је Д. Митровић и приметио: „Таква држава, која је суверена унутар себе, али не и према другима, представља изузетак од правила.“²⁹

3.1. Извори права

Света Гора, као самоуправни део Грчке државе, почива на три акта којима је регулисана већина њених правних института. То су:

- 1) Устав Републике Грчке;
- 2) Конститутивна повеља;
- 3) Законски декрет којим је повеља ратификована.

У формулацији ових аката учествовали су самоуправни монашки органи, заједно са Грчком државом и Цариградском патријаршијом.

Поред Устава Грчке, као највишег правног акта на територији те државе, Света Гора има и свој „мали Устав“ оличен у Конститутивној повељи, коју су сачинили сами Светогорци, трудећи се да кроз овај акт очувају древну традицију и обичаје Свете Горе. Та њихова намера оличена је и кроз чл. 188. став 2. Повеље: „*Он проистиче из царских хрисовуља, патријаршијских синђелија, султанских фермана, важећег општег правилника и древних монашких закона и поретка.*“³⁰ Овај статут потврђен је од стране Грчке државе и Васељенске патријаршије кроз Законодавни декрет, донет 1926. године. Конститутивна

²⁸ Σπυρίδων Τρωιάνος, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτήνη 2003, 642-643.

²⁹ Драган Митровић, *Теорија државе и права*, Досије, Београд 2010, 78.

³⁰ Драгутин Аврамовић, *Света Гора између аутономности и државности*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 2013, 434.

повеља је према Уставу Грчке одређена као „државни закон“, с тим да оваква њена карактеризација наводи на закључак о поистовећивању њене правне снаге са правном снагом осталих грчких закона. То, међутим, није случај. Грчка држава није овлашћена да самостално врши измене садржаја повеље, што представља суштинску разлику.

3.2. Светогорски самоуправни органи власти

Самоуправа Свете Горе се састоји из самоуправе првог и самоуправе другог степена.³¹ У првом степену налазе се манастири. На челу сваког манастира се налази игуман, који манастиром управља заједно са герондијом - сабором стараца. Игуман је председавајући међу монасима за односи манастир, и он је на тој функцији доживотно. Надлежност им се састоји из управљања манастиром и располагања имовином, а осим тога они представљају и првостепени суд, о коме ће бити речи у наставку рада. Што се другостепене самоуправе тиче, најважнији органи власт јесу Свештена општина, Свештена еписпација и Сабори.

Свештена општина је главни орган другостепене управе на Светој Гори. У њој су концентрисана и законодавна и судска и управна власт. Седиште Свештене општине налази се у Кареји, престоници Свете Горе, а сачињавају је 20 представника сваког од 20 манастира. Представнике - антипросопе постављају манастири самостално, на период од једне године, али са неограниченом могућношћу реизбора. Редовна заседања су три пута недељно, а на њима су антипросопи дужни да заступају став свог манастира, а не искључиво сопствени. Сви су они по статусу који уживају у оквиру овог органа једнаки, а једини који се међу њима уздиже је протоеписпат, председавајући у Свештеној општини. Што се саме надлежности овог органа тиче, он има управну власт над манастирском заједницом, над којом врши надзор уз поштовање њене самоуправе. Осим тога, доноси и акте који су обавезујући за све манастире, под условом да су, наравно, у складу са Конститутивном повељом. Говорећи о хијерархијском положају овог органа, Д. Ђукић је приметио да он се налази изнад манастира, али испод ванредних сабора, о којима ће бити нешто више речи у наставку³².

Света еписпација је извршни орган Свештене општине. Састоји се од четири еписпата, који долазе из четири манастира из дате тетраде. Наиме, манастири су подељени у пет група (тетрада) од по четири манастира, и сваке године се једна од тих група налази у саставу Свете еписпације. Њихов је мандат, дакле, годину дана, и у том периоду састав заседа свакодневно. У свакој од тетрада постоји један манастир који је по хијерархији

---

³¹Хараламбос Папастатис, „Савремени правни статус Свете Горе“, Зборник радова Византолошког института бр. 41, Београд 2004, 528.

³²Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 248.

најважнији³³, и који у периоду када се он налази у саставу Свете епистасије делегира свог монаха као председавајућег - протоепистата. Што се надлежности Свете епистасије тиче, она је, као што је на почетку речено, извршни орган Свештене општине. Обавља све послове локалне самоуправе, међу којима се издвајају: старање о јавном реду и миру, дужности градоначелника, старање о чистоћи Кареје и поправци путева, старање о јавној расвети, санитарна инспекција, одређивање ценовника намирница у ресторанима и продавницама, старање о пристојном и уљудном понашању монаха и лаика, забрањивање нереди, световних песама, коцкања, јахања, пушења на централним улицама, забрањивање рада дућанима у време вечерње, недељом и свечаним празницима, забрањивање продаје меса и спремања мрсних јела у среду, петак и остале посне дане, управљање светогорским полицијским одредом сејмена и сердара, издавање дозволе за боравак на Светој Гори, управљање светогорским финансијама³⁴. Уз ове, Света епистасија обавља и друге послове управе, али и судства.

Сабори као органи власти на Светој Гори одвајкада представљају спорно питање, с обзиром на чињеницу да Конститутивна повеља и Законодавна уредба као највиши правни акти на Полуострву изричито предвиђају постојање само једног сабора - Ванредног двадесеточланог. Међутим, вековна традиција говори другачије. Наиме, на основу светогорских обичаја који уживају уставноправну заштиту³⁵, у пракси постоје још два сабора: Ванредни дупли сабор и Ванредни троструки сабор. Ауторитет који уживају ови сабори почива управо на вековној традицији коју су уживали на овим просторима.

Ванредни двадесеточлани сабор³⁶ представља највише законодавно и судско тело. Формално га сазива Свештена општина, иако је свакако унапред предвиђено да ће се у једној календарској години одржати два редовна заседања. Овај орган власти сачињавају 20 игумана, представника свих 20 манастира. Његова надлежност у области законодавства се састоји у доношењу општих аката управе, који се достављају гувернеру, а потврђују их надлежно министарство или Васељенска патријаршија. Ови акти обавезујући су само за светогорске органе власти, али нису општеобавезни на читавој територији Републике Грчке.

Ванредни дупли сабор се састоји од редовних антипросопа, представника манастира, и још по једног ванредног представника сваког од манастира. Сходно саставу може се закључити да овај орган власти заправо представља спој Свештене општине и Свештеног биануалног сабора.

---

³³ Сваку тетраду предводи један од пет манастира који заузимају првих пет места у устаљеној хијерархији манастира. Прву тетраду предводи Велика Лавра, другу Ватопед, трећу Ивиرون, четврту Хиландар, а пету Дионисијат. Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 281.

³⁴ Х. Папастатис, *Савремени правни статус*, 528.

³⁵ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 271.

³⁶ Ванредни двадесеточлани сабор је назив употребљен у чл. 42. Конститутивне повеље, али се због чињенице да га карактеришу два редовна годишња заседања он се у свакодневном говору назива другачије - Свештени биануални сабор Свете Горе Атон. *Ibid.*

Ванредни троструки сабор се састоји од три представника сваког од манастира, од којих су по двоје исти као и код ванредног дуплог, а трећег одређује манастир баш у ове сврхе. Ни ванредни дупли, ни ванредни троструки сабор не заседају редовно, већ искључиво према потребама, а уз то ни одлуке које доносе нису обавезујуће. Сходно томе, можемо закључити да је њихова улога чисто саветодавна, и да без формалне одлуке Свештене општине, ова два сабора не играју неку већу правну улогу.

3.3. Надзорни органи власти

У складу са статусом самоуправе под окриљем Републике Грчке, на Светој Гори делују и државни органи управе, који представљају најпре надзорне органе који делују у име Грчке државе. Основни циљ надзорних органа јесте контрола светогорских самоуправних органа, и надзор над поштовањем правног поретка, те одржање грчког суверенитета на Светој Гори. Надзорни органи се састоје из два нивоа, духовног и световног. Испред световних надзорних органа власти налази се гувернер, који иступа као државни службеник и носилац јавне власти, чији је основни задатак контрола рада самоуправе и старање о јавном реду и безбедности. Са друге стране надзорних власти налази се Васељенска патријаршија, која се стара о примени духовних правила и поштовању тог аспекта власти.

3.4. Судска власт

Судска власт је, као и читав правни систем Свете Горе, уређена у складу са положајем који она заузима у односу на Републику Грчку. Следствено томе, судска организација се грана на два нивоа:

- 1) Надлежност Грчке државе
- 2) Надлежност манастирских органа и Свештене општине;

што је и описано чл. 7. Конститутивне повеље: „У Светој Гори правду деле манастирске власти и Свештена општина, осим кривичних дела, која спадају под надлежне грађанске државне судове и суде се као одвајкада у Солуну.“³⁷ Надлежност светогорских органа прецизирана је Законодавном уредбом којом је Конститутивна повеља ратификована, и која у чл. 7. наводи да су за кривична дела општег кривичног закона, осим иступа, надлежни кривични судови у Солуну. Сходно овоме, долазимо до закључка да је светогорско судство веома ограничено, и да им се у надлежност оставља тек понеко лакше кривично дело.³⁸ Судство је на Светој Гори организовано на следећи начин:

---

³⁷Устав Свете Горе Атонске, Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, Београд 1959 наведено према: Д. Ђукић *Правноисторијска анализа*“ 254.

³⁸Светогорски судови су надлежни у области суђења за иступе, као најлакших кривичних дела, док се преступи и друга кривична дела из општег кривичног законодавства суде у државним судовима, Х. Папастатис, *Савремени правни статус*, 531.

- 1) Игуман и чланови герондије, суде као редовни првостепени суд;
- 2) Свештена општина суди као првостепени и другостепени суд;
- 3) Свештена епископија суди као примирителни суд;
- 4) Свештени биануални сабор суди као највиши суд у складу са Конститутивном повељом;
- 5) Васељенски патријарх са Синодом Васељенске патријаршије, према Уредби представља највишу судску инстанцу - трећестепени суд. Он може своја овлашћења да пренесе на посебни
- 6) Мешовити суд, састављен од трочлане егзархије и чланова Свештеног биануалног сабора.

Поставља се питање зашто је надлежност светогорских судова у тој мери сужена. Наиме, светогорски судови нису судови опште надлежности³⁹. Напротив, њихова надлежност је у тој мери сужена да је само таксативно наведено који су то спорови које је светогорски суд надлежан да решава. Разлог за такво уређење је, пре свега, чињеница да је материја превише комплексна да би се њоме бавили монаси који немају правничког знања, искуства и генерално нису оспособљени за обављање таквих дужности. Сходно томе, зарад задовољења права, али и правде, исправно је сва сложена дела, међу којима су посебно значајна и комплексна кривична, поверити државним органима. С друге стране, у обзир се мора узети и положај самоуправе који Света Гора ужива у Грчкој, те јој се у складу са тим признаје право да суди у неким лакшим споровима, специфичним за светогорске односе. На тај начин се, између осталог, омогућава очување и поштовање светогорских обичаја и традиције.

Како би се спречио сукоб између светогорског и државног суда, чл. 83. Конститутивне повеље уређено је да по предметима у којима су надлежни и једни и други може сваки „*да ради по свом поступку и надлежности и без ограничавања оног другог.*“⁴⁰ То у практичном смислу значи да исту ствар могу пресудити на два различита начина, те да један осуди, а други ослободи од учињеног дела, с тим да би у том случају лице морало да се повинује страни која је донела осуђујућу пресуду.

4. ПРАВНИ СТАТУС СВЕТОГОРАЦА

Према чл. 105., ставу 1. Устава Републике Грчке⁴¹, свако ко се на Свету Гору настани као монах или искушник стиче грчко држављанство, без икаквих додатних формалности. Грчко држављанство се, дакле, стиче, самим пријемом у манастир, уз упис у књигу монаха. Закључујемо да су за стицање држављанства у својству монаха или

³⁹Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 287.

⁴⁰Д. Аврамовић, *Света Гора – између аутономности и државности*, 444.

⁴¹О уставном уређењу Свете Горе, <http://svetagora.info/sveta-gora/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%92%D0%B5%D1%9A%D0%B5/> приступљено 10. марта 2021.

искушеника, прописана посебна, специфична правила, која међутим не важе за саму Грчку државу и територију изван Свете Горе. Управо зато је грчки Законик о држављанству из 2008.⁴² прописао да се овако стечено држављанство губи самим напуштањем манастира и Свештене општине, те да би у случају да монах или искушеник напусти Свету Гору, али остане на територији Грчке свакако изгубио држављанство. То се оправдава чињеницом да су за стицање држављанства у Грчкој прописана нека друга, строжа и формалнија правила, те да их лице вероватно не би испунило да није примљено у манастир. Додатни услови који морају бити испуњени тичу се тога да на Свету Гору може да се настани свако као монах или искушеник, без обзира на националну припадност и држављанство, али под условом да је православац и да припада канонској православној цркви.⁴³ Чл. 105., ставом 2. Устава⁴⁴ прописано је да то не могу бити лица која су иноверници, шизматици и нехришћани. Са аспекта личних својстава монаха и искушеника, постоји извесно старосно ограничење. Наиме, искушеник може постати лице које је навршило 15. годину живота, и свако у својству искушеника мора провести период од једне до три године. Најраније када може стећи својство монаха је навршених 18 година живота.⁴⁵

Ни Устав ни Конситутивна повеља не праве разлику између Светогораца грчког и негрчког порекла. То значи да они уживају апсолутна једнака права и једнак положај и статус на Светој Гори.

5. ПРАВОМ РЕГУЛИСАНЕ ПРИВИЛЕГИЈЕ И ЗАБРАНЕ

Захваљујући вековној историји и традицији, али и специфичном положају у односу на Републику Грчку, становници Свете Горе на основу Устава, али и грчких закона уживају многобројне привилегије у односу на преосталу територију државе. У даљем наставку рада, навешћемо неке од њих.

1. Сам начин стицања грчког држављанства, како је већ и напоменуто, представља својеврсну привилегију, с обзиром на чињеницу да Грчка држава не располаже средствима провере испуњења општих услова за стицање држављанства.
2. Сви Светогорци ослобођени су војне обавезе.
3. Заоставштину лица без наследника наслеђује манастир у коме је лице боравило или Свештена општина, а не грчка држава.⁴⁶
4. Чл.105., ставом 5.,⁴⁷ установљене су царинске и пореске олакшице и привилегије које важе за Свету Гору.

⁴²Д. Аврамовић,*Света Гора*, 439.

⁴³*ibid.*, 438.

⁴⁴<http://svetagora.info/sveta-gora/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%92%D0%B5%D1%9A%D0%B5/>, приступљено 10. марта 2021.

⁴⁵Д. Ђукић,*Правноисторијска анализа*, 249.

⁴⁶Међународно-правни положај Свете Горе Атонске, http://www.hilandar.info/strana_sr.php?strana_id=9, приступљено 11. марта 2021. године

5. Света Гора ужива, по праву постојећем одвајкада, нарочите привилегије и изузеће од пореза и такса⁴⁸;
6. Шуме Атонског полуострва су изузете из примене грчког Закона о шумама.
7. Улов рибе за локалне употребе ослобођен је од ограничења и пореза.
8. Увоз робе и услуга је привилегован ниским порезима.
9. Према чл. 105., ставу 2. Устава, земљиште припада манастирима и не може бити екпроприсано.
10. Сва земљишна блага поверена су манастиру на управљање.

Са друге стране, осим многобројних привилегија, од којих су само неке наведене у претходном делу текста, светогорским правним правилима утврђено је постојање и извесних ограничења која важе на територији Полуострва.

Нека од њих су:

- 1) Забрањено је оснивање предузећа и радњи, у манастирима безусловно, а у Кареји је могуће уз дозволу Свештене општине.
- 2) Забрањена је продаја икона и уметничких рукотворина израђених изван Свете Горе, а постоји и генерална забрана израђивања истих од стране лаика.
- 3) Забрањено је образовање било каквог удружења или братства. Забрањене су прозелистичке или пропагандистичке акције моралне, верске, црквене, социјалне, националне и било какве природе.
- 4) Забрањена је продаја непокретне имовине унутар полуострва; могућа је само размена између манастира⁴⁹.
- 5) Право на оснивање штампарије има само Свештена општина⁵⁰.
- 6) Лице које жели да прегледа библиотеке и архиве манастира мора да преда Свештеној општини писмену препоруку коју је добило од Васељенске патријаршије или Министарства спољних послова.

Уз све наведено, и слобода кретања ограничена је на много начина, али између осталог и кроз следеће одредбе:

- 1) Свако ко жели да посети Свету Гору мора од Свештене епископије да прибави дозволу за боравак, тј. кретање, у којој је одређено и време трајања боравка.
- 1) Нико од монаха и искушеника не може да изађе са Свете Горе без писмене дозволе свог манастира у којој се означава време и разлог одсуства⁵¹.

---

⁴⁷<http://svetagora.info/sveta-gora/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%92%D0%B5%D1%9A%D0%B5/>, приступљено 11. марта 2021. године

⁴⁸Д. Аврамовић, *Света Гора између аутономности и државности*, 439.

⁴⁹Х. Папастатис, *Савремени правни статус*, 532.

⁵⁰*Ibid.*

⁵¹Д. Аврамовић, *Света Гора између аутономности и државности*, 439.

- 2) Монаси који лутају и не припадају ни једном манастиру се протерују са Свете Горе од стране Свештене епистасије.
- 3) Са Полуострва се протерују сви лаици који изазивају неред, који пијанче и беспосличе.

6. ЗАБРАНА УЛАСКА НА СВЕТУ ГОРУ – АВАТОН

Иако је Република Грчка чланица Европске Уније, Света Гора унутар ње ужива потпуну самоуправу, која је потврђена 28. маја 1979. године, при потписивању споразума о приступању Грчке Европској економској заједници, касније Европској унији. Овим споразумом је прихваћен и аватон („не крочити“), рестриктивно правило (закон) који женама, али и другим лицима забрањује улазак и боравак на Свету Гору, иако се већ на први поглед види да ово правило није у складу не само са европским правом и основним начелима на којима почива ЕУ, већ и са самим грчким Уставом и да као такво представља супротност између црквеног и грађанског права и правног система. Чини се да ово питање, нарочито од приступања Републике Грчке Европској Унији, никада није престајало да буде актуелно и већ више од петнаест година, посланици углавном лево оријентисаних политичких партија и углавном женског пола у Европском парламенту стално постављају питање одрживости монашког установљења забране уласка особама женског пола на полуострво Атос. Њихов став је с тачке гледишта Универзалне декларације о људским правима, сасвим исправан и очекиван. Ипак, реч је о веома сложеном питању сукоба два субјективна права – „права припадница женског пола и права верника и верских заједница да слободно испољавају своју веру и верску праксу“⁵².

Ово правило, у ширем смислу тумачено, подразумева следеће специфичне забране: женама је забрањен улазак и боравак у манастирима; ушкопљеницима и деци је забрањен улаз и боравак у манастирима; монасима је забрањен узгој женки животиња у манастирима; монасима је забрањено да напуштају манастир без важног разлога и без дозволе игумана и такође, монасима је забрањено да полагају заклетве за духовно сродство, постајући кумови или старатељи.⁵³ Полазећи од овако постављених монашких схватања, штитећи своју монашку екстериторијалност, сви манастири - и мушки и женски, у одређеном облику упражњавају аватон, тако да постоје манастири који, строго се држећи аватона, забрањују улазак особама супротног пола, било којег узраста или стања (удатог, неудатог, монашког или лаичког).⁵⁴ За кршење ове забране чак је предвиђена и

---

⁵² Мирољуб Јевтић, уредник часописа „Политикологија религије“, <https://web.archive.org/web/20180205072125/http://www.vaseljenska.com/vesti/ni-eu-ne-moze-protiv-avata-zabrane-zenama-na-svetu-goru/>, приступљено 13. марта 2021. године

⁵³ Ioannis Konidaris, *The Mount Athos avaton*, Ant. N. Sakkoulas, Athens 2003, 10.

⁵⁴ Зато је потребно нагласити да се овај закон не примењује само на Светој Гори, већ и у многим мушким православним монашким заједницама. Није толико познато да је све до средине прошлог века женама био забрањен приступ и у манастире на Метеорима. Овај скуп манастира у аутентичном природном окружењу „отворио се“ за женски пол тек након великог пожара који га је захватио, а у чијем су гашењу учествовале

одговарајућа санкција: прекршилац аватона (жена или мушкарац) кажњавао би се изопштењем из црквене заједнице, а игуману или надстојатељу манастира била би наложена епитимија. Ипак, у изузетним ситуацијама улазак особама другог пола у такве манастире био би дозвољен, као што су случајеви самртног стања болесног монаха сродника, поводом погребња или помена монаха сродника, као и ради службе поводом празника Господњих или Пресвете Богородице.⁵⁵

Основе за постојање овог рестриктивног правила на Светој Гори треба тражити у два правца. Први почива на свакако најважнијем светогорском предању, које почетак хришћанског живота на овом простору везује за мисионарску делатност Пресвете Богородице. Према том предању, Света Гора је установљена као баштина и перивој Пресвете Богородице. Наиме, на путу за Кипар, по свом искрцавању на Свету Гору, Богородица је, задивљена лепотом предела, затражила од свога Сина да јој посвети Свету Гору. „Нека ово место буде мој удео, предат ми од Сина и Бога мога“. А онда је, благосиљајући народ додала: „Благодат Божија нека буде на месту овоме и на онима који овде живе с вером и побожношћу, чувајући заповести Сина и Бога мога. Добра нужна за живот на земљи имаће с малим трудом у изобиљу, а живот на небесима им је припремљен. Милост Сина мога неће одступити од места овога до краја века. Ја ћу бити Заступница овога места и топла молитвеница за њега пред Богом.“⁵⁶ Од тада па до данас Пресвета Богородица се сматра заступницом и игуманијом целе Свете Горе, а Атонско полуострво назива се „земља Богородичина“ и „врт и башта Пресвете Дјеве“.⁵⁷ Из наведеног светогорског предања се може закључити да се почеци монашког живота на Атосу и забрана уласка жена на истоимено полуострво везују непосредно за Пресвету Богородицу, што је ипак историјски неутемељено, али значајно у надомештању празнина у ранохришћанској историји Атонског полуострва, о којој нам историјски извори врло мало и непоуздано говоре.

Друго објашњење за постојање аватона налазимо у тежњи монаха са Свете Горе да у циљу ревносног практиковања вере живе у најстрожем целибату, који би стална искушења додатно отежала. Он за многе становнике ове „монашке државе“ представља основни темељ светогорске физиономије и он на неки начин раздваја мушко и женско на духовној основи, што ће често бити критиковано од стране оних људи који се налазе ван домена цркве и њене духовне власти и који аватон посматрају као остатак патријархата у коме се фаворизује мушки пол. Монах приликом приступања монашкој заједници заклетвом пред Богом даје завет да се одриче телесних угодности (главни завет – завет уздржљивости), и то посебно да ће се до смрти уздржавати од телесних односа са супротним полом. Управо

жене. вид. <http://svetagora.info/sveta-gora/%d0%b0%d0%b2%d0%b0%d1%82%d0%be/>, приступљено 15. марта 2021. године

⁵⁵ Мирко Сајловић, *Забрана уласка женама на Свету Гору Атонску*, Богословље 1, Радомир Поповић (ур.), Православни богословски факултет, Београд 2015, 227.

⁵⁶ Александар А. Точилов, *Света Гора Атонска — ходочасник*, Манастир Хиландар 1993, 3-4.

⁵⁷ Вид. М. Сајловић, *Забрана уласка женама*, 219.

због тога се сматра да би посете жена нарушиле мир монашког братства, чији је стил живота окренут искључиво духовном просветљењу и да аватон заправо проистиче односно да је последица строгог монашког завета и начина живота.

Како нам и легендарно светогорско предање о томе говори, ово древно црквено правило старије је од саме Свете Горе. Наиме, званично се почетак ове забране налази код оснивача монашког живота, Св. Антонија Великог (4. век) који у 10. канону својој духовној деци - монасима препоручује: „*Не допусти да ти се приближи жена, ни у ком случају, нити да уђе у дом твој, јер истовремено долази искушење блуда.*“⁵⁸ Први који на тлу Свете Горе помиње аватон, био је Свети Атанасије Атонски у свом Типику Велике Лавре, а онда се и у царским типичима, који су чинили главни извор писаног светогорског права, врло рано сусреће изричита забрана уласка на Свету Гору жена, голобрадих дечака и ушкопљеника. Сличне одредбе о аватону садржали су и разни извори светогорског права из турског периода.⁵⁹

Институција аватона је потврђена и у важећем законодавству. Иако Устав Републике Грчке помиње само једно ограничење уласка на Свету Гору и боравка на њој и то: „*Забрањује се настањивање на Светој Гори инославним и шизматицима*“⁶⁰ (чл. 105., став 2. грчког Устава)⁶¹, Конститутивна повеља Свете Горе ограничава слободу уласка на Свету Гору и боравак на њој и другим категоријама лица, од којих је најпознатија одредба о забрани уласка и боравак на њој лицима женског пола и то чл. 186. Конститутивне повеље Свете Горе који гласи: „*Пристап женама на светогорско полуострво забрањује се по владајућем одвајкада реду*“⁶². Поред црквених санкција, за прекршај ове забране је државним актом Републике Грчке (Законодавни декрет бр. 2623/1953)⁶³ предвиђена казна затвора од два месеца до годину дана, без могућности замене ове казне за новчану.⁶⁴ Интересантно је да откако је овај пропис ступио на снагу, ниједном није изречена осуђујућа пресуда⁶⁵, али је у току историје било доста случајева кршења аватона.⁶⁶

---

⁵⁸ М. Сајловић, *Забрана уласка женама*, 224.

⁵⁹ I. Konidaris, *The Mount Athos avaton*, 17-18.

⁶⁰ Инославни су лица која припадају некој од других хришћанских конфесија (римокатолици, протестанти), а шизматици су лица православне вероисповести која не признају надлежне црквене власти (црквену јерархију). Опште је прихваћено да се ова забрана односи и на лица која припадају неким другим религијама осим хришћанства.

⁶¹ За који Д. Ђукић истиче да „суспендује уставне гаранције о слободи вероисповести и то посебно ст. 1, чл. 13 Устава Грчке у којем стоји да „уживање личних и грађанских права не зависи од личних верских уверења.“, вид. Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 263.

⁶² Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 267.

⁶³ Ова законодавна уредба донета је априла 1953. године након што су се учеснице Међународног византолошког конгреса јавно и демонстративно искрцале у луци манастира Дионисијат на западној страни Атонског полуострва. Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 267.

⁶⁴ Д. Аврамовић, *Света Гора*, 438.

⁶⁵ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 267.

⁶⁶ Ови изузеци, када је ово правило прекршено уз благослов светогорских монаха, догађали су се углавном у случајевима великих страдања попут ратова, прогона и епидемија. Занимљива је и чињеница да су у

Међутим, као што је већ поменуто, ово правило није рестриктивно искључиво према женама. Тако је, као што је већ речено, и број припадника мушког пола који може ући на Свету Гору веома ограничен, а Конститутивном повељом је прописано да „*свако ко долази на Свету Гору, сем оближњих поклоника, дужан је да се пријави Свештеној епископској да добије дозволу за посећивање манастира и подручних установа*” (чл. 186).⁶⁷ Из наведеног члана можемо видети да су тиме што улазак и боравак на Светој Гори нису слободни, већ је за то потребно прибавити посебну дозволу (διαμονητήριο), суспендоване уставне гаранције о слободи кретања и настањивања. Од ове обавезе повеља изузима „оближње поклонице”, иако нигде није прецизирала која лица спадају под ту формулацију. Затим, повеља одређује и орган који је надлежан за издавање дозвола за улазак и боравак на Светој Гори - Свештену епископској и тако заправо штити светогорску самоуправу, пошто монашки органи тако самостално одлучују коме ће дозволити улазак на територију Свете Горе⁶⁸, при чему државни органи немају никакав правни основ према овој повељи да контролишу улазак поклоника на Свету Гору. Из дате одредбе се још може закључити да се процедура за добијање дозволе за улазак и боравак на Светој Гори углавном не разликује за грчке и негрчке држављане.⁶⁹

С обзиром на то да је главни критеријум код одабира лица којима ће бити дозвољен улазак на Свету Гору – полна припадност, оправдано се, у складу са временом и савременим друштвеним појавама, поставља питање родног идентитета односно начина на који се појединац идентификује са родним категоријама (нпр. какве ће бити последице ако лице чији је биолошки пол женски на законом дозвољен начин промени пол у мушки и пожели да посети Свету Гору или обрнуто). Наиме, у октобру 2017. године Грчки парламент је усвојио Закон под називом „Правно признавање родног идентитета“ (превод аутора) који лицима, која желе да живе као припадници супротног пола, даје, без икаквих предуслова, да промене свој (биолошки) пол, као и име односно презиме у државним регистрима и документима у циљу њиховог усклађивања са њиховим званичним идентитетима. Тако ће трансродни мушкарац који жели да посети Свету Гору тврдити да

историји чак две Српкиње боравиле на тлу Свете Горе. Прва је била жена цара Душана - Јелена Кантакузин, која је током велике епидемије куге и опсаде Каталанаца боравила са децом у Хиландару, а друга је била Мара Бранковић, ћерка деспота Ђурђа Бранковића и удовице султана Мурата II, која се искрцала на Свету Гору како би монасима манастира Светог Павла предала дарове. У новије време, познат је случај када је 1929. године са Свете Горе протерана Гркиња, тадашња мис Европе, а која је маскирана покушала да се искрца у једно од манастирских пристаништа. вид.

<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:792717-Lepa-Mara-jedina-zena-koja-ima-spomenik-na-Svetoj-Gori>, приступљено 16. марта 2021. године

⁶⁷ Наведено према Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 264.

⁶⁸ Тако је администрација Свете Горе чак одлучила 2017. године да не прими премијера Грчке у званичну посету, и да му не укаже протоколом предвиђене почести као премијеру, јер је „прогласио да је атеиста” и доноси законе и спроводи политику која „погађа православље”. Вид.

<http://www.politika.rs/scc/clanak/389786/Cipras-nepozeljan-na-Svetoj-Gori>, приступљено 17. марта 2021. године

⁶⁹ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 271.

поштује одредбе и правило аватона и да га не крши, пошто је рођен као жена, али је променио пол у мушки и као такав бива законски признат од стране државе и њеног правног поретка.⁷⁰

Међутим, доцент за црквено право Правног факултета Каподистријевог универзитета у Атини, Г. Андруцопулос, наводи да Конститутивна повеља Свете Горе забрањује улазак на Свету Гору женама, мислећи на женски биолошки пол. Такође, наводи да је главни проблем тај што ова повеља не регулише ово питање, јер 1924. године, када је она донета, промена пола није била замислива. Ипак, јасно се може закључити да лицима која су променила пол улазак на Свету Гору није дозвољен, јер се Света Гора изричито противила доношењу горе споменутог закона, али упркос томе држава није придавала значај мишљењу Светогораца и закон је ипак донет.⁷¹

У новијој историји се више пута (како у Грчком, тако и у Европском парламенту) постављало питање одрживости уставне одредбе о забрани уласка женама на Свету Гору од стране заговорника људских права и слобода, феминистичких покрета, те појединих либерално оријентисаних политичких партија, а пре свега због њене наводне правне и демократске неусаглашености како са грчким Уставом тако и са Уставом и правом Европске Уније. Специфичност положаја Свете Горе узета је у обзир приликом приступања Републике Грчке Европској Унији, прихватањем Заједничке декларације број 4 уз Завршни акт Уговора о приступању Републике Грчке Европској економској заједници. Она гласи: „Признајући чињеницу да се специјални статус, који чл. 105. Устава Грчке даје Светој Гори, заснива искључиво на духовним и верским основама, Заједница ће тај статус узимати у обзир приликом касније примене и разраде одредаба права Заједнице, нарочито у погледу царина, пореских олакшица и права настањивања“⁷². На овај начин је одредба из чл. 105. грчког Устава постала део међународног права коју су прихватиле дотадашње чланице Европске уније, а нове се обавезују на поштовање донешених декларација.⁷³ Ипак, на Савету министара спољних послова Европске уније 15. септембра 1997. министри спољних послова две нове државе чланице Европске уније, Шведске и Финске, подржали су став да је неприхватљиво да Света Гора, као област која припада Европској Унији, дозвољава улазак и боравак само мушкарцима, а не и женама.⁷⁴

---

⁷⁰ <https://nomikospalmos.wordpress.com/2018/10/09/%cf%84%ce%bf-%ce%b1%ce%b4%ce%b9%ce%bf%ce%b4%ce%b5%cf%85%cf%84%ce%bf%ce%bd-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%b1%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%85-%ce%bf%cf%81%ce%bf%cf%85%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b7-%cf%84/>, приступљено 20. марта 2021. године

⁷¹ <https://www.agnikolaos.gr/articles/826-to-avato-tou-agiou-orous-kai-i-allagi-fylou>, приступљено 20. марта 2021. године

⁷² Наведено према М. Сајловић, *Забрана уласка женама*, 234.

⁷³ За више о Светој Гори и Европској Унији вид. I. Konidaris, *The Mount Athos avaton*, 24-28.

⁷⁴ <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/to-agon-oros-i-eyrwpi-kai-to-abato/>, приступљено 16. марта 2021. године

Противници аватона и они који се залажу за његово укидање најчешће се позивају на заштиту равноправности полова и на чињеницу да се остале религије брже прилагођавају савременим друштвеним кретањима и појавама, стварајући тако једну блискију везу са верницима и лагодност у практиковању вере. Интересантно је и то да неки свој став оправдавају и врло прагматичним аргументима. Грчка феминисткиња, проф. Елени Хонтодолу, истиче „да она једнако као и мушкарци плаћањем пореза учествује у одржавању манастира, па не види разлог зашто би јој било ускраћено право које они имају – да посети манастире на Атосу“⁷⁵.

Кад се све размотри, чини се да правно валидну одлуку о укидању забране уласка жена на Свету Гору не би могао да донесе нити Грчки нити Европски Парламент, већ једино Свештени сабор у коме су заступљени представници свих 20 светогорских манастира.⁷⁶ У својим званичним саопштењима Свештена општина јасно наглашава да је аватон део специјалног статуса Свете Горе и наводи да се он правно темељи како на самосталном статусу Свете Горе тако и на основном личном праву верске слободе, чија заштита подразумева обавезу државе да свим својим грађанима обезбеди неопходне услове да слободно испољавају своја верска уверења индивидуално или у заједници са другима путем вршења верских обреда, проповеди, молитава и сл. Слобода вероисповести загарантована је чл. 13. Устава Републике Грчке и бројним међународним уговорима, на које би један светогорски монах могао да се позове, захтевајући од државе заштиту изолованог начина живота за који се определио и који је у складу са његовим верским уверењима.⁷⁷ За оне који не могу да разумеју верске особености и посебни статус Свете Горе Свештена општина истиче и можда најутемељенији аргумент у прилог постојања аватона – приватна својина. Чињеница је да је територија полуострва Атос у власништву 20 светогорских манастира, те се овде истиче њен приватни карактер и то да су светогорски манастири заправо њени ексклузивни власници, па тако попут сваког приватног сопственика и манастири имају право да самостално одлуче којим лицима дозвољавају да уђу на њихов приватни посед, а којим лицима то није дозвољено. Из свега наведеног следи да би свака интервенција државе у смислу контроле, ограничења или забране уласка било коме на Свету Гору, представљала фларгантно кршење личних права верске слободе светогорских монаха да изаберу начин своје службе Богу, али и нарушавање њиховог права приватне својине.⁷⁸

7. ЗАКЉУЧАК

Није случајност то што о Светој Гори говоримо као о „монашкој држави“ без државности, подручју *suī generis*, специфичном ентитету, који се у много чему разликује и

⁷⁵ <https://www.medias.rs/avato-zakon-koji-zenama-zabranjuje-pristup-svetoj-gori>, приступљено 19. марта 2021. године

⁷⁶ М. Сајловић, *Забрана уласка женама*, 235.

⁷⁷ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 269.

⁷⁸ Д. Ђукић, *Правноисторијска анализа*, 270.; М. Сајловић, *Забрана уласка женама*, 236.

по многим тачкама одступа од општег појма самоуправе. Наиме, површински гледано, Света Гора је територија која потпада под суверенитет државе Грчке, те представља самоуправно подручје са свим привилегијама и ограничењима које и уобичајено долазе уз овакав правни статус. Међутим, као што је већ речено, ситуација на полуострву Атос није тако једностана, већ се ради о једном јединственом и специфичном случају.

Дакле, када говоримо о унутрашњем уређењу и правном статусу Свете Горе, основни закључак ће бити да се ради о простору у кому су паралелно и уз међусобно поштовање заступљене и духовна и световна власт. Духовна, оличена кроз светогорско, а световна оличена кроз грчко право. Међутим, из ширине аутономије коју поседује, са једне стране, а која је сукобљена са јурисдикцијом Републике Грчке, са друге стране, произилазе многобројна спорна и проблематична питања која Свету Гору стављају у незавидан положај, са којим се она упркос свему, вековима уназад стојички бори и успева да у једном ентитету успешно сједини духовно са световним, божанско са овоземаљским, и традицију са савременим.

Оно што, међутим, деценијама представља најспорније питање у вези са аутономијом Свете Горе, а што је уједно и главна тема којом су се аутори овог рада бавили, тиче се забране уласка женама на Полуострво. Ова тема представља средиште сукова грађанског и црквеног права, монашке екстериторијалности и грчке суверености. Многи, позивајући се пре свега на Универзалну декларацију о људским правима, али и на основна начела Европске Уније, као и сам Устав Републике Грчке, траже укидање овог ограничења, сматрајући га недемократским, правно несагласним и застарелим правилом, које није у складу са савременим поимањем права и религије.

С друге стране, позивајући се на верске особености и посебан статус, светогорски монаси не праве уступке по овом питању. Осим тога, заштитници духовне традиције на Светој Гори позивају се и на корене ове забране, који задиру дубоко у историју и датирају још из 4. века, долазећи од самог оснивача монашког живота - Св. Антонија Великог. Сходно томе, од тада, па до данас, када се осим црквеним правом, ова забрана прописује и самом Конститутивном повељом, на Светој Гори није било речи о евентуалним изменама овог правила. На самом крају, питање да ли право сме да буде у служби једног верског учења и даље остављамо отвореним, препуштајући свакоме да самостално одлучи којој ће се од ове две стране приклонити- праву или религији.

ИЗВОРИ

1. Устав Републике Грчке, чл. 5., О уређењу Свете Горе, <http://svetagora.info/svetagora/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%92%D0%B5%D1%9A%D0%B5/>
2. Конститутивна повеља Свете Горе Атонске, http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/history/katastatikos_xarths_agion_oros.htm

ЛИТЕРАТУРА

1. Александар А. Точилов, *Света Гора Атонска — ходочасник*, Манастир Хиландар 1993
2. Атанасије Ангелопулос, *Монашка заједница Свете Горе*, Манастир Хиландар 1997
3. Далибор Ђукић, *Правноисторијска анализа статуса и организације светогорске монашке заједнице*, докторска дисертација на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд 2016
4. Дионисија Папахрисанту, *Атонско монаштво – почеци и организација*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003
5. Драган Митровић, *Теорија државе и права „Досије*, Београд 2010
6. Драгутин Аврамовић, *Света Гора између аутономности и државности*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 2013
7. Ioannis Konidaris, *The Mount Athos avaton*, Ant. N. Sakkoulas, Athens 2003, 10.
8. Ιωάννης Μ. Κονιδάρης, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτήνη 2000
9. Мирко Сајловић, *Забрана уласка женама на Свету Гору Атонску*, Богословље 1, Радомир Поповић (ур.), Православни богословски факултет, Београд 2015
10. Σπυρίδων Τρωιάνος, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο* , εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτήνη 2003
11. Спирос Михелис, *Света Гора – ходочашће по Атосу*, издавачка кућа Хаиталис, Атина 2010
12. Хараламбос Папастатис, *„Савремени правни статус Свете Горе“*, Зборник радова Византолошког института бр. 41, Београд 2004

From the moment of creation of the monastic community, to the present day, Mount Athos has kept its self - governing status in the frames of the states under whose wing it is, and that is what determinates its legal position in the relationship with both the Republic of Greece and the entire international community. Yet, it appears that its self - governing status is very specific and unique, regarding the level of autonomy it has in the frames of the Republic of Greece. Independent legislative, administrative and judicial power, acts whose contents only it has the power to change, and many restrictions on force despite their oposition to rules of international laws, are just some of the characteristics of this "monastic state without statehood". With a parallel application of destinctive rules of Mount Athos rights and the general rules of Greek

law, it succeeds to justify that autonomus status and at the same time keep its spiritual freedom. Invoking a multi century tradition, and freedom of religion which is guaranteed by the Constitution, and a right of private property on the territory of Athos, it insures its age - old principles, among which avaton stands out - ban on women entering the territory of Mount Athos.

Από την πρώτη έκφραση της, η Αθωνική Πολιτεία έως τη σήμερα έχει διατηρήσει το καθεστώς της αυτοδιοίκησης όπως αυτό καθορίζεται από την νομική θέση που είναι απόρρητο τόσο της Ελληνικής Δημοκρατίας όσο και της διεθνούς κοινότητας. Εντούτοις, το καθεστώς της αυτοδιοίκησης διαφαίνεται ότι είναι μοναδικό και συγκεκριμένο όπου η αυτονομία της ανάγεται εν τω πλαισίου της Ελληνικής Δημοκρατίας. Εν συνεχεία θα αναφερθούν κάποια ιδιάζοντα γνωρίσματά της Μοναστικής Κοινότητας ήτοι, ανεξάρτητη νομοθετική, διοικητική και δικαστική εξουσία, πράξεις των οποίων το περιεχόμενο έχει μόνο την εξουσία να αλλάζει, με περιορισμένη ισχύ αντιδιαστέλλονται με τις νομικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου. Η Μοναστική Κοινότητα του Αγίου Όρους προβαίνει στην εν γένει χρήση των νομικών διατάξεων του Ελληνικού Δικαίου καθώς επίσης και στην εφαρμογή των νομικών διατάξεων που την διέπουν. Απώτερη στοχοθεσία των προρρηθεισών ενεργειών είναι η επίτευξη του αυτονόμου και ταυτοχρόνως η διατήρηση της θρησκευτικής ελευθερίας. Η μακραίωνη παράδοση του Αγίου Όρους είναι στενά συνυφασμένη με την θρησκευτικής ελευθερία που εγγυάται το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας σε συνδυασμό με το δικαίωμα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και εν την επικρατεία της Αθωνικής Πολιτείας, που έχει ως σκοποθεσία την προάσπιση των διατάξεων της. Μια εξ' αυτών, η οποία έχει βαρύνουσα σημασία είναι το Άβατον ήτοι, η απαγόρευση εισόδου γυναικών στο έδαφος του Αγίου όρους.